

EZ A KI-KISÜLŐ FESZÜLTSEG

Ez a ki-kisülő feszültség,
a mi majd, most majd zúrzavar,
a mintha semmi, csak ricsaj,
hogy a mázlit hitelesítsék,

ez a konok bizonytalanság,
a hol itt, hol ott csapja ki,
mintha csupán, mert nincs, aki
belehalna, ha fölakasztják,

ez a, hogy akkor ember, ország,
s egyszerre, mert mind okosabb,
mintha az hiányozna csak,
hogy megcsókolják egymás torkát...

Tenigl-Takács László

KERESZTUTAK

1

...Ahogy így beletörődött a jövőbe, megnyugodott. Az unokákról a mama jutott eszébe, és ettől világos lett a gondolkodása, tiszta, mint a napfényre kitett víz. Régen így csinálták. Ha a kút megzavarosodott, befőttesüvegekben tették ki a vizet az ablakpárkányra, és ha átjárta a napsugár, leülepedett, megtisztult a piszoktól. A legjobban azt szerette, mikor felmászott a mama ölébe, még egészen nagylánykorában is, az pedig a szájából etette, mint a madármama a fiókat. Még a halat is megette így, pedig nem szerette. A falatnak hal-, kenyér- és mamaíze volt, őt pedig alig lehetett leszoktatni arról, hogy szájából kérje a megrágott falatot, noha iskoláskorában már szégyennek számított az ilyesmi. Miközben ezeken járt az esze, támadt egy gondolata. Hogy ha szép és tiszta dolgokat mond a fejében, tisztábban látja, hogy mi lesz, akkor elgyengül benne a fájdalom, a bánat és a félelem. *A varroda jutott eszébe. Talán nem is varroda, hanem Patyolat volt az, szemben az utcán, régi dolog, már vagy negyven éve bezárták. Olyan furcsa volt, hogy a Rózentál Lili dolgozott benne, akivel egy faluban születtek, aztán az is felkerült Pestre, máskor és máshogyan, mint ahogy ő, és épp abban az utcában dolgozott, ahol nekik is kiutalta a leválasztott lakást a tanács. Gyerekkorukban sokat csámborogtak együtt a tarlón, az akácokban. Szétvitte, aztán újra összesodorta őket az élet. Ilyen volt akkor a történelmi helyzet. Rengeteg ember költözött máshova. Volt, aki pártutasításból, volt, aki a munka miatt. A Rózentál Lili ak-*

korra nagyon elhízott, úgy nézett ki, mint valami szemüveges, szürkésfehér bőrű bálvány, a vörösszőke haja is kifakult, mint a kóc, mondta, a sterilizálás miatt, ami megváltoztatta a hormonjait. Aztán meg is halt nem sokkal azután, infarktusban, nem bírta a szíve a nagy kövérséget, meg amit csináltak vele. Neki is volt infarktusa '74-ben vagy '75-ben, de ez csak évekkel később derült ki egy vizsgálaton. Mondta is az orvos, hogy ezt most lábon kihordta, de vigyázzon magára, ne dohányozzon annyit, és ne idegeskedjen, ne dolgozza halálra magát. De hogy lehetett akkor és úgy nem idegeskedni? A Rózentál Lilivel meg volt egy nagy kalandjuk, egyszer jött egy égszakadás, és annyi eső esett, hogy nem tudták levezetni a földek. Az út menti árok kiáradt, vágtatott benne a víz. Ők meg fogták a nagy mosóteknőt, beleültek, és úgy csónakáztak azon a nagy vízrohanáson, pedig veszélyes volt a dolog, mert az árok teli volt kövekkel, rozsdás vasakkal, és ha beleborulnak, nagyon összevághatták volna magukat. De nem lett baj, csak annyi, hogy csuromvizesen mentek haza, és nagyon kikaptak mind a ketten, mert a bátyja egyszer kitalálta, hogy fogjanak kistrókat, és vigyék haza. Volt is egy kotorék a falu alatt. Éjjel szöktek ki, mikor már mindenki aludt, mert tudták, hogy főleg éjjel mászkálnak a rókákat, akkor lehet a szemüket látni a sötétben, és megfogni őket. A bátyja nagy tüzet rakott a lyuk előtt, nedves avart dobált rá, hogy kihajtsa őket a füsttel. Csúzlival akarta a nagyot lelőni. De nem jött ki semmi a lyukból, talán nem is lakott benne róka soha. A papa meg közben felébredt, és egész este őket kutatták a házaknál meg a gazban, hogy hova mentek. Még a rendőrséget is felhívták, akkor még nem voltak mobilok, egy telefonfülke volt az egész faluban. A papa nem szokott verekedni, de akkor mégis kaptak tőle, mert nagyon dühös lett az aggodás miatt. Aztán később mégis lett kistróka, az erdésztől kapták, de nem tudták, hogyan kell vele bánni, csontokkal, kenyérhéjjal és moslékkal etették, el is pusztult egy hét alatt...

2

...alig aludt valamit. A Gitáros járt sokszor az eszében. Mikor elkezdte az ivást, még elegánsan csinálta. Például üvegrablósát játszott, ezt ő találta ki. Rajzolt egy nagy kört a porba. Közepére tette a piát. Ha bárki hozzá tudott érni, ihatott, ha kivédte, és ő volt a gyorsabb, ő kortyolt egyet. Új üveggel kellett vennie annak, aki a piát kiborította. Hárman, négyen is csaholták, mint a farkasok a medvét, mégis majdnem mindig ő ivott. Aztán a végére nagyon berúgtak, nem játszottak már, csak ültek a padon, a hősi emlékmű tövében, itták a töményet, már nem is dumáltak. A Gitáros néha álmában még össze is pisálta magát. Azután a szomorúság miatt kiment a fejéből a múlt. Bámulta az öregasszonyt a mellette levő ágyon, arra gondolt, milyen lett volna neki is öregnek lenni. A néni hunyt szemmel tátozott, mint a partra sodort halak, mintha mondani akarna valamit. Biztosan ő is legbelül beszél a fejében. Utolsó stádiumos. Itt mindenki az. Néha magukhoz térnek, néha visszaájulnak, kigyulladnak és kialszanak, mint a fények a műszerfalon, a gyárban, a futószalagterem végén, amit senki sem értett, mert se csengő nem szólt, hogy szünet van, se a műszakvezető nem mondta el, hogy miért pislákolnak azok a lámpák, csak azt, hogy fontos, hogy égjenek. A kislány otthon van. Még nem tudja, még nem mondták el neki. Furcsa, hogy a kislány is ugyanúgy mind a két szülőjét túl fogja élni, ahogyan ő is túlélte. Vele egyik sem törődött, az anyja a mamának adta nevelni, az apja még a születése előtt otthagya őket. Szép ember volt, sok gyereket csinált itt-ott, nem is ismeri jól az összeset, de legalább négy vagy öt testvére van a környező falvakban összegyűltek az emberek, mikor a front továbbvonult. Elmenekült a gróf is, aki nem gróf volt, hanem egy kulák, még az apja vette meg a kastélyt az igazi gróftól. Szikvízüzeme

volt, meg malma, és rengeteg földet vásárolt össze a környéken. Úristen, hogy mennyit napszámoztak neki az aratás meg a cséplés idején. Már tizenhárom évesen ő etette a gépet hajmaltól estig, ebből lett liszt egész évre a családnak. Aztán volt, hogy mulattak, az apja, nagy selyma, kicsent vagy fél tucat tojást, egy szakajtó kukoricát, azzal fizették ki a mozit, amit a malomban csinált ugyanaz a kulák. Ott látta az összes Chaplint. Csak film volt, zene nem, az emberek meg folyton belebeszéltek. Régi filmek voltak, gyakran le kellett állni, mert elszakadt a szalag. Aztán, mikor az oroszok bejöttek, mindenki összeszaladt, talicskával, de volt, aki szekérrel, és széthordtak mindent a kastélyból, lefeszegették a falról még a diófa burkolatot is. Kiszedegették a pálmaházból a nagy üvegtáblákat, sok eltört, de valaki értett hozzá, hogyan kell méretre vágni a darabokat. Pici ablakok voltak mindenkinek a faluban, ha kitértek, sose volt pénz üvegre, deszkával foltozták be őket. Így most világosabb lett a szobákban, még a cserepekből is kijött egy-egy üvegtábla. A pálmákat meg úgyis elvitte a háborús tél. Az egyik szomszéd egy nagy öntöttvas kádat cipelt haza, karmos oroszánlábai voltak, egyenként vagy tíz külö, be se fért a házba. Amíg el nem kezdték begyűjteni a vasat, cefrét tartott benne az udvaron egy hatalmas vályú állt öntött kőből. Amikor a sváb öregasszony elköltözött a lakótelepi fiához, a ház meg nem kellett senkinek, olcsón megvette, és a mamáéknak utalta ki a tanács. Sokan költöztek így be a telepről a falu közepébe. Ők meg azt csinálták, hogy az unakatesóival telehúzták azt a nagy vályút a kútból, vártak egy kicsit, hogy felmelegedjen, de még olyan is volt, hogy a papa is öntött bele egy bogrács forró vizet, hogy minél hamarabb belemáshassanak. Egész nyáron abban a bealgásodott, síkos kővályúban pancsoltak, egészen kiázott és kisebesegett tőle a bőrük. Csak este másztak ki, dideregve, mikor a papa vagy a mama a napszámból az étellel hazatért. Mikor már hűvösödött, halakat pecáztak a kanálisból, és azokat tették bele. Aztán az egyik éjjel nagyon hideg lett, a vályú fenéig befagyott, a halak pedig az egyik sarokba bújtak, úgy fagytak bele a jégbe. Kérdezte, hogy ha felmelegítenék a vizet, megélednének-e még, de a papa azt mondta, hogy most már nincs mit csinálni, megfagytak, ilyen a halál. Akkor arra gondolt, hogy kár volt kifogdosni azokat a halakat, még ha nem is akarták, hogy meghaljanak, és hogy biztos azért bújtak össze, hogy melegítsék egymást, ahogy ők szokták télen összebújva a mamával meg a papával a kis asztali kályha melege mellett, a dunyha alatt...

3

...Mikor a téeszt bezárták, nyolc-tíz éves lehetett. Ott maradt a telepeken egy csomó lestrapált gép, őr se volt már, nem kellett senkinek, ők meg a bátyjával bemásztak a kerítésen, és leszerelték az alkatrészeket, már amit elbírtak, gyűjtötték, a kiskocsin el-tolták a MÉH-be, a MÉH-es meg mindig megkérdezte, hogy hol lopták már megint, de mindig bevette, mert tudta ő is, hogy honnan való. Így fagyiztak, meg hoztak csokit, édességet a kicsiknek, féltestvéreknek és unakatesóknak, akiket más asszonyok neveltek. A bátyja jószívű, rendes ember, mikor a papának levágták a lábát a dohányzás meg a cukor miatt, ő törődött a legtöbbet vele, még alig volt tizenhárom éves, de már úgy viselkedett, mint egy felnőtt, emelgette, kitolta a ház elé, hogy beszélgethessen a többi öreggel. Tíz éve Németben él, egy töröknek van ott konzervgyára, aztán elvett egy magyarországi nőt, és mind a ketten kinn maradtak. Megkapta a tartózkodásit, gyerekek születtek ott is, meg most, hogy Unió van, úgyis mindegy, nem kell az engedély. Már órák óta a halott testvéreiről gondolkodott. Talán a Bandi volt a legjobb szívű, a legvagányabb. Négyyszer szökött meg a hadifogságból, és mindig elkapták, de sohase lett belőle baj, megetették, megittatták vodkával, aztán visszavitték a lágerba, legutoljára Kárpátalján valahová, onnan

is jött haza '47-ben vagy '48-ban. Úgy húsz évvel később, mikor a férjével először hazalátogatott, és kibékült vele a család, a Bandi nagyon berúgott, és sírva esküdözött az élő Istenre, úgy csinálta végig a háborút, hogy senkinek a vére nem tapad a kezéhez, ha löni kellett, ő mindig az eget lövöldözte. Láttá is a szakaszparancsnok hadnagy, de nem szólt, szemüveges ember volt, tanító Putnokon. Azután erről meg eszébe jutott a német pilóta, hogy valamit kiabált, vegfonhír és ferbóten. Meghibásodott a gépe, azért kellett leszállnia a Tisza melletti marhalegelőn, de aztán menekülnie kellett, mert az oroszok már a túlparton voltak, a szomszéd faluban. De ők nem mentek el, hanem seregestül jöttek, előbb a gyerekek, aztán az asszonyok is, leszereltek mindent a repülőről, az egyik fiú még a lőszereket is ki tudta piszkálni. Az asszonyok meg az ejtőernyőkön veszekedtek, kettő is volt, szétszabdalták, hogy majd ágyneműt varrnak belőle, de később kiderült, nem volt jó hozzá, mert valami gumyszerű anyag is volt belepréselve, szétizzadt az ember, ha rajta feküdt. Aztán megjött a másik gép. Sokáig körözött felettük, és billegett. Évekkel később, a térszben a szerelő elmagyarázta, hogy a pilóta figyelmeztetni akarta őket, mert a hátrahagyott fegyvereket meg kell semmisíteni, nem juthatnak az ellenség kezére. De ők nem tudták, miért billegett, aztán már csak arra emlékezett, hogy a golyók végigszántottak körülöttük, mint az ostorcsapások, a gépfegyver hangját még nem is hallották, mindenki szaladt és bújt, ahová tudott. De hát hová lehet bújni egy marhalegelőn? A legtöbben azok közül haltak meg, akik a gép alá másztak. Két öccse is golyót kapott, az egyiknek csak a fenekét súrolta, mégis úgy üvöltött, mintha nyúznák, a másik csendben feküdt, annak a combját és a bal tüdejét lőtték keresztül. Teljesen átvérzett a sok párnahuzat és lepedő, amivel megpróbálták bekötözni, olyan volt végül, mintha valami vörös ruha lenne egy fehér viaszabán. Csoda, hogy mégis túlélte, fél évig tartott, míg felépült, szalmával bélelt szekéren vitték be a városi kórházba régóta járt már, a harmadik gyerek után jöttek az első tünetek. Mondták, valami ciszta, vírus okozza, sok nőnél, olyan, mint a járvány. Aztán darabokban szedegették ki a méhét, vagy két éven át, végül kiderült, rosszindulatú, áttételes, és sajnálom, fiatalasszony, de nem lehet meggyógyítani. Az orvos biztatgatta, hogy van még alternatíva, ő meg azt felelte, de lehet, hogy csak gondolta, hogy doktor úr, tudja, nálunk is azt mondják, mint maguknál, mindenkinek megvan a maga keresztje. Hát most neki is meglett. Otthon sokáig nem mondta el senkinek, még csak az kellene, hogy a gyerekek is tudják, meg híre menjen a faluban. Talpon is maradt, amíg a munkát bírta. Bejárt a kemoterápiára. Persze, nem lehetett sokáig titkolni, jöttek is a sópánkodók...

4

...hordták a kastélyt, nem sok minden maradt már. Az apja két márványszobrot hozott haza, olyan kisebb mellszobrokat a kredencre. Később a férje mondta, hogy a nagy orrú a Dante, a szakállas pedig Homérosz, de nem márvány, hanem valami öntött kőanyag, olyan, mint a gipsz, csak keményebb. Ő pedig könyveket cipelt, szakajtóban. Többször is fordult, másnak ügyse kellett volna, sok még ma is megvan a fiánál, de már lekopott róluk az aranyozás. Jó könyvek voltak, régiek, kemény kötésűek, nem olyanok, mint később a pártiskolán, ahol hozzáragadt a gerincükön az enyve, ha beleizzadtak a kezébe, ha meg nyálas ujjal dörgölte őket, szétkenődtek a betűk. Sokáig gondolkodott a könyvekről. Úristen, hogy mennyit elolvasott, a férje halála után. Néha éjszakánként kettőt-hármat is. Akkor még nem volt tévéadás, a mozifilmeket pedig már délutánonként megnézte mind. Aztán múlni kezdett az injekció hatása, jöttek a fájdalmak, úgy kúsztak elő, mint a kígyók, előbb csak lassan, de utána tekeregni kezdtek a hasában. A vége felé már csak kétféle volt, az egyik, a kisebbik, állandóan kattogott és zakatolt, mint a sínek, a másik, a nagy, pedig újra meg újra végigrohant rajta, mint a gyorsvonat, ilyenkor mindig a fal felé fordult, ökolbe szorította a kezét, összeharapta a fogát. Nem szerette, ha látják, hogy szenved, ezért, ha megkérdezték, mi baja,

mért hallgat, azt mondta, fáj a foga. Erről pedig az jutott eszébe, hogy egyszer kislánykorában mozgott az egyik. A papa ágyba fektette, madzagot kötött rá, a másik végét az ajtókilincse. Mesélte, régen is így szokták, még neki a nagypaja is. Aztán becsapta az ajtót, de a fog nem szakadt ki. Háromszor kellett újra csinálni. Csupa vér lett a párna. Nem sírt, csak egy kicsit, és kérdezgette, ugye, nem tart már sokáig. A vége meg az lett, hogy a nagy csapkodásra bejött a mama, elkezdett kiabálni, hogy a rák egye ki a szíved, mit csinálsz azzal a gyerekkel, a papa meg felkapta, szorosan magához ölelte, ő meg érezte az arcán, hogy a papának is folynak a könnyei, mert már megbánta az egészet. Kereste magát a benti sokaságban az emlékek között, és rájött, hogy minden emléke olyan, amit látott, hallott, vagy amiben személyesen is ott volt, mert könyvet egyet sem olvasott. Újságot se soha. Úgy is hívták az újságot, hogy „papiros”, mert a leírt beszéd csak begyűjtásra való. Nem is volt könyv talán a faluban. Mikor a házakba beköltöztek, gyakran a berendezést otthagyták nekik az örökösök. Főleg a vacakját. Könyvet alig találtak, néhány ifjúsági regényt, amit jó tanulásért kaptak a régi gyerekek, a svábok, bele is írta gyöngybetűkkel a tanító néni, hogy ki miből ért el kiváló tanulmányi eredményt. Kincses Kalendáriumot, Füles Évkönyvét, egypár kopott és szakadozott *Bibliát is olvasott velük az öreg orvos. Főként azokat a részeket, amit a hittanon nem tanultak. Két házzal mellettük lakott, jószívű volt, megvizsgálta a szegényeket is, ha nem volt pénz, lehetett neki vinni tojást vagy kukoricát, még korpát is, mert nem volt vallásos, dísznót tartott, megette a kolbászt, a szalonnát. Az apja segített levágni. Aztán amikor megtiltották a szakmáját, titokban továbbra is lehetett menni, ő meg könyveket adott olvasni a fiataloknak, akiket érdekelt. Utána leült velük beszélgetni, kérdezgette, hogy szerintük mit jelent. Azt is mondogatta, hogy ne a történetre figyeljenek, mert nem az a fontos, hanem arra, amit az író mondani akar. Papírfedelű, rongyos könyveket, az egyikre még ma is emlékezett, valami romantikus cigányos történet volt, egy szegény hősi fiú kitepte a szívét, és azzal világította a népnek az utat. Később a pártiskolában is olvastatták velük. Milyen büszke volt, hogy ő már falusi parasztlány léteére ismeri. Azután félálomba merült, felriadt, elaludt...*

5

...felocsúdott megint. Bámulta, hogy esik az eső az ablaküvegen át. Nem tudta, hány óra van, csak akkor derült ki, hogy dél körül, amikor jött a nővérke, az idősebb, és kérdezte, hogy néni, kéri-e az ebédet? Nem kérte, nem is volt kedve, mindig öklendezett, amikor az ürülékes zacskót a műanyag katéter végén cserélték. Már lánykorában is utálós volt, elég volt annyi, hogy az idősebb bátyja, a Bandi úgy csinált, mintha beleköpne a mákos tésztába. Ritkán ettek ilyet, és már egész nap alig várták a vacsorát, a bátyja meg mélyen leszívta a taknyát, krákolgott, persze igazából beleköpni úgyse mert volna, de neki már ez is elég volt, elundorodott, inkább lekváros kenyeret evett, a többieké lett az ő része is. Nézte a barna fiatalasszonyt maga mellett. Utolsó stádiumos. Itt mindenki az. Nagyon nyugtalan volt az éjjel, jajgatott és nyögött, többször is csengették az ügyeletes orvost, injekciózták és nyugtatózták, aztán nagy végre elcsendesedett. Az első férjébe nagyon szerelmes volt. Majdnem minden kamasz lány szerelmes volt bele. Mert úgy hívták, „Gitáros”, és mert jól muzsikált, és azt is maga tanulta, mindent magától tanult. Hívták lakodalomba, keresztelőre, legtöbbször ingyen zenélt, elég volt, ha annyit mondtak neki, szeretlek, testvérem, de nincs pénzem, nem tudok fizetni, áldjon meg az Isten, ha segítesz. A Gitáros szerette magát felcsigázni a veszéllyel. Balhész volt már az apja is. Néha bement a magyar kocsmába, leült a kijárat közelében, feltett egy esztékás szemüveget, rendelt egy feketét, újságot vett elő, úgy csinált, mintha azt olvasná. Tuti, hogy valaki beszólt, ő meg idegenül visszafózott, „ne legyél disszonáns” vagy „dilettáns”, meg ilyesmik,

amit sem ő nem értett, sem más, viszont jól felcukkolta vele a parasztokat. Néha üldözősdi lett a dologból, ő nem ivott, jól is sprintelt, csak egyszer tudták az építkezésen a bódék közt bekeríteni. Mégse bántották, mindenki csak lihegett és röhögött az egészen. Aztán elmúlt a vidámsága, mikor szalonnasütés közben beszakadt alattuk a homokpad, és tizennégyen estek bele a folyóba. A legtöbbet kihúzták, de a Gitáros öccsét elvitte az örvény. Csak a kezét látták még egy darabig, ahogy próbál belekapaszkodni a levegőbe. Onnan kezdve majdnem mindennap ivott, előjött belőle a genetikai örökség. Vele se törődött, pedig akkor már házások voltak, és várta az első gyereket. A sógora holttestét csak három hét múlva találták meg egy idegen országban, olyan messzire sodorta a víz. Nem is lehetett megnézni *a ravatalozóban rengetegen ott voltak a vidéki népfőiskoláról is, meg két tanára a debreceni egyetemről. Mondták, ő volt a megyében a legjobb népművelő, nagyon intelligens és rendes ember. Pedig akkor már nem voltak párttagok, nem léptek vissza az emeszempébe, meg sem kellett beszélniük, hogy miért. Az ötvenhatosok sem bántották őket, mikor volt a nagy lövöldözés, a tizenöt éves házmesterfiú becsengetett hozzájuk, és mondta, hogy ne féljenek, bácsi, nem lesz bántódásuk, maguk rendesek, én majd megvédem magukat. A férje pedig megsimogatta a fejét, és azt kérdezte, miért nem az iskolába megy, ott lenne a helye, de a fiú csak nevetett, és mondta, hogy bezártak az iskolák. Töltényhevederek voltak a vállán keresztben, mint a partizánfilmekben. Biztos ott látta, a Csapajevben, mert akkoriban csak főleg szovjet filmeket adtak. Aztán '57-ben meghalt a középső kislány, '59-ben a férje, ő pedig egyedül maradt a két gyerekkel ötven éven keresztül. '58-ban esett teherbe a legkisebb fiúval. Akkor mentek utoljára együtt moziba, az Öreg Halászt nézték meg a Vörös Csillag Filmszínházban, a férje akkor már betegeskedett, mindig fájt a feje, a film közben is. Az a film is isteni volt...*

6

...Számolgatta a napokat, mióta is van benn. Néha körkörösén összeállt előtte az egész. Mi miért volt, miért történt. Mikor. Milyen furcsa, hogy pont akkor jön tisztába dolgokkal, mikor már nem sok haszna van az egésznek, még ha van is valami tanulság. Gondolkodott azon, hogy mi volt a legrosszabb. Eszébe jutott, hogy mikor elhagyta a Gitárost, mert már nem bírta tovább, elment az anyjához a szomszéd faluba, mert nem volt hol aludniuk. Az meg egy nyugdíjas traktorosnak volt a felesége. Kiszóktette a haját a magyarok között, hogy rájuk hasonlítson, de persze tudták, hogy mi a származása. Őket beengedték ugyan, de az öregember azt mondta, hogy nála nem alhatnak, menjen csak vissza a férjéhez, béküljön ki vele, mert a feleségnek a férje mellett a helye. Különben sincs nekik még egy szobájuk. Kidobta őket. Busz nem járt már, ezért egy törött telefonfülkében aludt a kisfiúval, illetve nem is aludtak, csak dideregtek, várták, hogy hajnal legyen, és az első buszra felszállhassanak. Aztán megint csak a mamához került, az fogadta be őket évekig. Rossz emlék volt ez nagyon, de volt még egy még rosszabb is. Egyszer mezítláb kergetőztek a kertben, ő pedig belelépett egy félig szétrothadt kutyába. Magas volt a fű, nem vette észre, a szél meg úgy fúj, hogy nem is érezte a szagát. A talpa alatt roppantak a csontok, elcsúszott, hanyatt esett, a lábujjai közül pedig fehér kukacok másztak elő. Akkor már meglett a szag is. A borzalomtól alig tudott feltápászkodni. Nem kiabált, némán hazarohant, átölelte a mama lábát, nem is sírt, csak elmotyogta, hogy mi van. A mama pedig nagyon megmosdatta a lavórban, és mondta, hogy este, majd ha hazajött a papa, kiküldi, és elássák mélyre azt a kutyát. Később, mikor már voltak horrorfilmek, nem is félt tőlük. Mert mik voltak ahhoz képest? Akkor, a kutya miatt gondolt először a halálra alaposan, hogy mi lesz azokkal, akiket

eltemettek. Szétrohadnak azok is, megeszik őket a kukacok. Addig úgy képzelte, hogy a halottak a koporsóban kifehérednek és megkeményednek, mint a szobrok, a Dante és a Homérosz sokáig végigkísérték az életét. Mikor az ura állást kapott a pesti minisztériumban, és kiutalták nekik a nagy lakást, a könyvespolc tetejére kerültek a pártisorozatok fölé. Marx–Engels meg a Lenin-összes. Az ura rengeteg könyvet kapott a hivataltól, meg vásárolta is őket. A legjobban a kicsi, papírfedelűeket szerette. Három forintba kerültek, hetente hozta a postás. Akkor az volt a pártutasítás, hogy az egész nép olvasson, főleg a munkásemberek. Elfértek bárkinek a zsebében. Szegényekről szóltak, háborúkról, régi, szomorú történetekről, csak kevés volt közülük nevetetős. Az írókról semmit nem tudott, nem is nagyon figyelt a nevükre, de egy pár címre még ma is emlékezett. Az egyiket úgy hívták, hogy a Halál Hajó, és arról szólt, hogy a matrózokat becsapják, és mind meghalnak egy nagy vashajóban a tenger közepén. A Goriót apót az összes gyereke elhagyja, megbánják, de más későn, a Goriót apó egyedül hal meg, és magányosan. Mikor az ura megkérdezte, hogy tetszett neki a könyv, mindig azt mondta: isteni. Ezt a szót használta. És hogy egy könyv mikor jó, azt még az öreg orvos magyarázta el nekik, akít elégettek a lágerben. Azt mondta, hogy a jó történet olyan, mint az igazi életük, szomorú és szép, és mindig erre figyeljenek. Még azt is megcsinálta, hogy olyan könyveket adott nekik, amikben grófnők voltak, dekadensek és szerelmesek, ők pedig rögtön tudták, hogy az a történet nem jó, nem szép, mert nem szomorú, és nem igazi. Később a férje azt mondta erre, hogy azért nincs teljesen igaza, és megnézték a kertmoziban a Pármai kolostort, amiben a gazdag emberek voltak szerelmesek és boldogtalanok. A kedvence, a Gérard Philipe játszott benne. És az a film ugyanolyan isteni volt, mint a szegényemberes filmek, a Valahol Európában meg a Talpalatnyi föld. A férje még azt is mondta, hogy nagyon könnyelmű volt az az orvos, mert betiltott könyvek voltak azok, börtönbe került volna, ha kiderül, ő meg azt válaszolta, biztos sejtette már, hogy deportálni fogják, akkor meg úgyszincs miért félni...

7

...Hospizsesek voltak. Valami szekta. Próbálták nyugtatni, hogyan kell elfogadni a halált, meg a mennyországról is akartak neki beszélni, de mondta, hogy nem szükséges, nem vesztette el a hitét, mert sohase volt, pedig református. A Bibliában, ezt már fiatal korában megjegyezte, az a jó és érdekes, ami pont nem az Istenről szól, mert az csak büntet és dirigál. Az urával sokat beszélgettek az ócska kihúzhatós kanapén. Nyikorgott, mint a fene, oldalt kilógott belőle a léhszór, a kék virágmintás huzata pedig csupa zsrírfolt meg gyertyapecsét, amit semmivel sem lehetett kipucolni. Az apósa szerezte valami hagyatéki kiárusításból, amikor berendezte a fiataloknak a nászszobát. Halkan vagy suttogva beszéltek, az ura pedig elmagyarázta neki, hogy a Krisztus valószínűleg tényleg létezett, jószívű ember lehetett, de naív, szeretetre tanította a szegényeket, de nem tudta, mi az a forradalom. Azt akkor még nem is lehetett volna csinálni, mert sem a filozófia, sem a termelőerők nem voltak elég érettek rá. Meg hogy nem úgy lesz az embernek lelke, hogy az Isten belelehel, hanem egymásnak adják, a szülők a gyerekeiknek, az írók, a tanítók a népnek, még akkor is lelket adnak az emberek, amikor elmagyaráznak valamit, kibékülnek, megölelik egymást, vagy megszorítják a másik kezét. Szerette, amikor a férje magyarázott, mert mindig egyszerre értette is meg érezte is, mint az isteni könyveket és filmeket. Megpróbálta számba venni, kiből is van az ő lelke. Az anyjából biztos nem, talán csak a keménység, mert az olyan volt, mint a kaszapenge, szülte a sok gyereket, halálra dolgozta magát, de sohase szerette őket igazán. Mikor '45-ben otthagya a falut, és elment a városi pártiskolába, az anyja még az utcán is kiabált, hogy megtagadta a fajtáját, és ide a lábát vissza ne tegye. Pedig nem voltak ők kulákok soha. Három hold földet kaptak az első világháború után, csupa köveset, láposat, be se szántották, nem volt érdemes. Még az apja volt az őszintébb, az csak ivott egy pohár bort, és sópánkodott, hogy elmegy a nagylány kommunis-

tának, elvesztette a legjobb igavonó lovát. De ő nem bánta. Régen megbeszélték ezt már a barátnőjével, fel is ülték a pici gőzösre, rossz lepedőbe bogozott ruhákkal, meg spárgával átkötött kofferekkel, és leszálltak a városi pályaudvaron, amit a háború teljesen épen meghagyott, pedig épp azt bombázták, de mindig mellétaláltak, és még évekkal utána is csupa rom volt a környéke. Már a barátnőjétől inkább volt a lelke. A neve sehogyan se jutott az eszébe, olyan régen volt az egész, de arra emlékezett, hogy bátor és kalandos lány volt, együtt jártak el az orvoshoz könyvekért. Egyszer még a sátoros cigányokhoz is elmerészkedtek, és azok nem itták meg a vérüket, amivel az anyja riogatta, hanem megetették a bográcsból, aztán az egyik nagy bajszú bácsi egészen hazáig kísérte őket, mert már besötétedett, és eltévedtek volna a mezőn. De a házba már nem akart bejönni, visszafordult a kertkaputól. A cigányok okosak voltak, mikor a begyűjtés volt, hiába ment értük a jegyző a csendőrökkel, egy éjszaka alatt eltűntek a kiserdőből, nem is kerültek elő csak a háború után. A második urát becsülte, de sohasem szerette igazán. Megadta neki a tiszteletet. Mikor ráfeküdt, nyögdecsejt alatta engedelmesen, és ahogy fogta, ölelte, úgy érezte, olyan a húsa, mint a kemény, hideg, agyagos sár. Pedig dolgos ember volt, és olyan erős, hogy egyszer egymaga leemelte az emésztőről a betonfedelelet. Mindenki csak bámult, hogyan bírja csinálni. Nem bántotta se őt, se a gyerekeket. Talán az volt a baj, hogy kevés volt a szókinccse. Most is, ha behozta a gyerekeket, csak üldögélt a kórházi széken, néha lement az udvarra elszívni egy cigarettát, hogy magába fojtja az érzéseit. Egypár napig az öregasszony nagyon rosszul volt, körbe is kerítették a fehér lepedős állványokkal, mint az exitusosokat. Csak a vásznon át látta, hogy sűrögnek körülötte, aztán meg egész nap feléje se néztek, csak a gépeken figyelték az ügyeletes szobában, hogy nem állt-e le. Aztán mégis visszajött, magához tért, inni kért, még evett is egy kicsit. Azok meg elfelejtették visszahúzni a függönyt, úgy mosták le róla nedves törülközőkkel a verítéket. Látta az egészszet. Nem is testnek látszott már, hanem egy zörgő csontokkal teli bőrszáknak, a lábujjain a körmöket senki se vágta le, olyanok voltak, mint egy ragadozó madár nagy, sűrű karmai. Néhol úgy néztek ki a ráncok, úgy futottak össze, mintha sebek lettek volna a ráncokkal bevarrva. Az öregasszony meg feléje fordította a fejét, látta, hogy látja, kedvesen és furcsán mosolyogva azt mondta neki, hogy fiatalasszony, ne szégyellje magát, a végén ilyenek leszünk mind, ilyené tesz minket a munka, a szomorúság és az öregség. Aztán, mikor az ápolónő kiment, kicsit beszélgettek, és ő elmagyarázta, hogy náluk az ilyesmi egyáltalán nem szégyen, mert a falujában legtöbbször otthon hálnak meg az emberek, sőt igazából az a nagy bánat, ha nem tud ott lenni az ember, hogy megmosdassa a halottat. Jól tudtak beszélni, ha néha beszéltek...

8

...mert bátor kis öregasszony volt, ezt onnan tudta, hogy sohasem panaszkodott, és amikor bejött a fia, nagy melák, kopaszodó ember, olyan irodista kinézetű, azzal vigasztalta az anyját, hogy a mennyországban biztosan jó helyre kerül, amilyen volt az élete. Ő pedig megfogta a kezét, és azt válaszolta, hogy neki nem kell ilyeneket mondani, mert tudja, hogy nincs a halál után semmi, csak az élet van, akármilyen is, és jól is van ez így. Hallotta azt is, hogy az az ötvenéves ember kint sírdogál a folyosón, mintha itt, a kórteremben nem lehetett volna, és az orvossal beszélget, hogy mi várható. Konyakos bonbont hozott, meg egy játék mackót, mintha a gyerekosztályon lettek volna. Szívta és nyelte a könnyeit meg a taknyát, a néni pedig a párnája mellé ültette a mackót, mondta, hogy az lesz a kabalája. A bonbont pedig szétosztogatták az ő gyerekei között, a betegek úgysem ehettek ilyesmit. Mikor elmentek a látogatók, azt mondta a néninek,

hogy milyen jó, hogy itt vannak egymás melletti ágyakon, talán azért is parancsolta őket össze az Isten, hogy segítségük vinni egymásnak a betegséget, még ha máskor és máshol is éltek, még ha annyira különbözött is az életük. *A legjobban az egész életében a kicsi gyümölcsöskertet szerette. Alig volt nagyobb a háznál, körös-körüli szilvát meg sárgabarackot ültetett az apósa, középen meg sárga keramittéglával kövezte ki. A dohánygyárból talicskázta haza, mert mikor az állomást szétbombázták, a gyár is sok találatot kapott, le is állt, és a kutyát sem érdekelte, hova viszi azt a sok téglát. Sok ház is megsérült, meg is volt engedve, hogy a köztörmelékéből hazavigyenek az emberek. A keramittéglás kisudvart először senki nem értette, mondták, télen ráfagy a jég, úgy csúszik majd, mint a fene. De az öreg mégis jól tudta, mit csinál, mert a kő nem engedte át az esővizet, hanem rávezette a fák tövére, nem is kellett még a legnagyobb kánikulában sem locsolni, azok meg olyan gyorsan nőttek, mint a dudva, beárnyékolták az egészet, remekül lehetett ott üldögélni, vagy kikerülni játszani a gyereket. Az ura egyszer még azt is kitalálta, hogy kívitt egy rozoga íróasztalt meg az írógépét, és egészen sötét estéig ott gépelgetett. Aztán mikor hullani kezdett a gyümölcs, nem kellett a szilvák után a gazban kotorászni, ahol összeviszsa csípi az ember kezét a csalán, és megszúrják a darazsak, hanem csak két-három naponta összesöpörték, kiszedték belőle azt a pár levelet, és ment a cefrés hordóba az egész. Köpcös és vidám ember volt az apósa, őt nagyon szerette, megmutatta neki a titkos fogásokat, hogy hogyan kell kilopni a fazékból a félig főtt húsokat, a töltött paprikát, aztán úgy, forrón befalni a kertben, és közben dobálni egyik kezükből a másikba, mert még olyan meleg volt, hogy megfogni sem lehetett. Az izgalomtól meg a forró nyeldekletéstől aztán gyorsan beindult az emésztése, hatalmasakat fingott, az anyósa, zsémbes öregasszony, meg kifülett a nyári konyhából, rájött, hogy mit csináltak, és kiabált, hogy a szentségit a belednek, már megint belezabáltál az ebédbe, de az apósa csak nevetett, újra gyújtotta a pipáját, és visszakiáltott, hogy nem én voltam, babukám, hanem a disznó röfög az ölben. Pedig nem is volt disznójuk soha az anyósa finnyássága miatt, nem bírta a szagát. Azért jólelkű volt. Mikor a nagylányt kihordta, mindig rosszul lett, hányt, és ellepte az izzadság, ilyenkor az öregasszony fogta a nagy, fonott hintaszéket, kicipelte az árnyékos keramitudvarba, a gyümölcsfák alá, mellé pakolt egy csomó régi újságot, és azt mondta, menyem, te most már nem fogsz semmit se csinálni, csak üldögélsz, olvasgatsz és pihensz, amíg a baba meg nem születik. Mindig így hívta: menyem, sohasse szólította a nevén. És néha a melegben vizes kendővel törölgette az arcát meg a kezét. Ha még felkelhetne, hazamehetne, táncolhatna egy keresztelőn, nem baj, ha gyenge, ha elesne kétszer vagy háromszor is, kitáncolná magából ezt a szomorúságot. Volt ilyen asszony a rokonságból, halálos beteg volt az is, még az utolsó héten is felkelt az ágyból, ment a mulatságra, csak néztek az emberek, hogy bírja még. Figyelte az öregasszonyt, aki a falat nézte, a plafont meg a párás ablaküveget. Nem szerették a tévét, a rádiót is csak néha, ebben közösek voltak. Találgatta, hogy mire gondolhat a másik, de sose jött volna rá, hogy megint régi könyvek járnak az eszébe, amiket éjjelente akkor olvasott, mikor a férje meghalt '59-ben, a lányt magukhoz vették az apósáék, a kisleányt pedig elvitte az intézet. Hetes bölcsődének hívták, hétfő hajnalban bevitte, és csak szombat délután lehetett érte menni. Akkor két évig egyedül lakott a nagy tanácsi lakásban, valami grófoké vagy burzsoáké lehetett az is, úgy választották le a felét, de még annak a nagyszobáját is le kellett zárni, mert nem tudta kifűteni. Olyankor volt úgy, hogy éjszakákon át nem tudott aludni, még az altatókkal se, ilyenkor csak vette le a könyveket egymás után a polcról. Nem sok maradt meg belőlük, néha csak hangulatokra emlékezett, szép jelenetekre meg emberekre. A hatalmas kutyára, aki megbosszulta a gazdája gyilkosait, aztán visszavadt a vadonba, a farkasok vezére lett, a bátor öreg halászra, aki egy szál szigonyral ölte meg a nagy fehér bálnát, és a végén ő is vele pusztult, meg a csodálatos, süket partizánvezérré, aki csillag alakban fekiúdt fel a csapatával a hegy tetejére, arccal az égnek, és addig lőtték a fasiszta repülőket, míg meg nem halt mindegyikük. Isteni könyvek voltak azok, haladó szelleműek...*

...Mikor elhálták az esküvőt, ahogy feléjük mondták, az ura tapasztalatlan volt és szégyenlős, ahogy sejtette is. Ő se volt még soha senkivel. Nem is volt az szeretkezés, csak simogatózás és csiklandozás. A férje még az atlétatrikóját se szívesen vetette le, restellte azt az öklömmnyi lyukat a mellkasában, születési rendellenesség. Sovány volt, mindig sápadt, ha megnöveszti a haját, és szakállat ereszt, úgy nézett volna ki, mint a bolladozó Krisztus a kereszttel. Biciklizni se tudott, rögtön kifulladt. Még nem volt villany a kisváros kültelepén. Meggyújtották a petrólt, és az ágyban lapozgatták a nagy szöveggyűjteményeket, amiket az egyetem adott. Ő pedig imádta böngészgetni az ura margóra írkált jegyzeteit, „ez Balassi Bálint költészete, hazafias eszmék a népért”, „költői eszközök” meg ilyesmik. Tíntaceruzával írta, nagy, gyerekes betűkkel, pedig sokat írtatták előtte az orvosi egyetemen, ahonnan aztán eltanácsolták az egészségi állapota miatt. Mikor elvégezte a pártiskolát, újságírógyakornok lett a megyei lapnál. Akkor még négy osztállyal is lehetett ilyet csinálni. Volt igazolványa, beengedték a börtönbe, ő pedig pont egy kivégzésre érkezett. Egy embert vittek az udvaron akasztani, aki agyonverte a trafikost. Az meg csak kiabált, hogy éljen Sztálin, éljen Rákosi, biztosan azt hitte, hogy akkor majd az utolsó pillanatban nem fogják felakasztani. Terhes volt már az első gyerekkel. Észrevette egy rendőr, hogy ott nézelődik az udvaron, nagyon erősen megfogta a karját, kivезette az utcára, és azt mondta neki, kedves fiatalasszony, soha többé eszébe ne jusson ilyeneket nézni. Aztán látta a Rákosit igaziból. Akkor már Pesten éltek, és a Rózsadombon át jöttek taxival egy értekezletről, ő pedig észrevette, hogy a mellékutcában egy villa előtt a Rákosi száll ki egy autóból, oda is súgta az urának, hogy képzeld, láttam a Rákosi elvtársat, az pedig megjéjdt, püsszegett, hogy halkabban, bogárkám. De nem lett belőle semmi bajuk. A Gitárosnak a piától végül leállt a veséje, felpuffadt a lába, a teste, még az arca is, olyan vékony lett a szeme, mint Jumurdzsáké a filmben. Még meg sem halt, de már jöttek siratni az asszonyok, hoztak neki főttet, kimosták a ruháját. Ő meg csak üldögélt az ágyon, nem is maradt sok bútor, mindent elvitt az ivás. Akkor is viccelődött, próbált gitározni is, de már nem tudta lefogni a húrokat. Nem átkozta, de nem is látogatta meg, amiért így megkeserítette az életét. Csak a temetésen voltak ott a fiúval a szokás miatt. Esett az eső, és varasbékák mászkáltak a kiásott földkupacon. A pap meg azt mondta a búcsúztató végén, hogy most imádkozzanak együtt azért, aki meghal majd legközelebb, neki meg az járt az eszében, vajon ki kire gondol, kinek a halálát félné vagy szeretné, vagy gondol-e egyáltalán valakire. Az asszonyok meg csak sírtak és jajgattak a szokás miatt, a legtöbb nagy színműzasan produkálta magát, mert nem is ismerték a halottat igazán, nem tudták, mi volt a jósága, mi volt a szomorúság a szívében. Ő nem sírt, és nem is érdekelte, hogy mit fognak pletykálni ezért. Arra gondolt, hogy amikor már teljesen lepusztult és eladósodott a Gitáros, még akkor is csak a kábeltévét tartotta meg egyedül, nézte a tudományos műsorokat, a kocsmában meg olyanokat kérdezett, hogy tudod-e, testvérem, ki volt az Indira Gandhi...

...Volt néhány szép tárgy a nagy úri pesti lakásban, a hátsó szobában egy csipkézett cserépkályha, olyan, mint egy kastély. Angyalka volt a vasajtajára kikalapálva, és ha jól befűtötték a német brikettel, kipirosodott az arca a parázstól. A gyerekek biztonságos megélhetésben lesznek, az árvasággal, a segélyekkel több mint kétszázezret kap majd a család. Nem is kellett hozzá a gyámügvis segítő, ezt ő maga kiszámolta a konyhaasztalon. Még ha nincs is napszám, kijöhetnek belőle, ha meg van, félretehetnek. Jó ember ez a második ura, nem fogja elinni, a nagyobbik fiú, az okosabbik, pedig már jövőre leteheti a jogosítványt.

A kocsival is lehet pénzt csinálni. Aztán majd unokák. A nagyobbik lány már nagyon fiúzik. Korán fog szülni, mint az anyja, de nem baj az, ha csak egy kicsit is jobban megvidámítja az életet, mint ahogy ővele tette. Megtartja majd az Isten, nevelgeti az unokáit, megy minden tovább, ahogy az rendjén való. A vége felé azt próbálgatta, ha mindig az utolsó gondolat végére figyel, elhalványulnak a következő gondolatok. Csak képek maradnak, majd kivesznek azok is. Messzire jutott, egészen vissza a fényekig. Kék, piros, sárga sugarak törtek át a hunyorgó szempillái között, és azzal nyugtatta magát, ezekkel együtt kialszik majd a fájdalom is, onnan kezdve semmi érdekesség, csak a lélegzése marad. Most, hogy hazamentek a látogatók, magában maradt. Csak a neon zizegése hallatszott, meg a pittyegő lélegeztető gépek. Akkor volt először ilyen kórházzagúan egyedül, mikor a nagyfiút szülte. A Gitáros már teljesen elhanyagolta magát, csak ivott, be se jött, nem is nézte meg őket, nem küldött se virágot, se édességet, mint a többi apa. Fuvart se rendelt, a végén egyedül vitte haza buszon a gyereket. Egy este a kórterem megürült, mert valahogy furcsán mindenkit egyszerre engedtek haza. Magára maradt a csendben, alig hallotta, ahogy nesztelenül járnak a folyosón a gumicipőben, benne meg egy gondolat támadt, hogy olyan ez a magányos szülésre várás, mint a halálos ágyon vagy a ravatalozóban. Azóta se szerette a neont a hivatalos helyeken. Hidege lett tőle. Néha benyitott a nővér, kérdezte, nem kér-e valamit. Biztatni akarta, de nagyon ki volt rúszozva a szája, mint a kurváknak, és amikor fölé hajolt, olyan erős pacsuliszaga volt, hogy majdnem elhánnya magát. Az orvos meg nemigen fordult felé, azt mondta, könnyű szülés lesz, nem nagy a gyerek, meg rendesen is fekszik, normálisan. Hát nem volt könnyű szülés, olyan nagyon nehéz volt, mintha derékban kettészakítanák. Nyolc órán át gyótródott, vajúdott, a végén már fel akarták vágni, de végül mégiscsak kijött az a fiú. *Az utolsó félévben kétszer is volt szívmegeállása. Az első még otthon, a második már az intenzíven. Újraélesztették. Mondta a főorvosnak, hogy nem kell, ne csinálják. Az meg azt felelte, hogy kötelességük, tiltott az eutanázia, de látszott, hogy egyetért vele. A meghalásban van egy kis fulladásszerű, szorítás, elsötétedés, utoljára hűvös és édes érzés, mint ha cukros jégkockát harapna szét az ember. Vagy régen például ilyen volt a Diana sósborszeszes cukor, édes és hűvös. De csak néhány pillanatig tart az egész, mintha hátba verné valaki, de nem túl erősen. Azután semmi, csak a sötétség. Nagy hülyeség, amit a filmekben mutatnak, hogy végigpörög az ember egész élete. Volt hasonló emléke régről is, '57-ben, mikor a második kislány meghalt négyévesen. Nem tudott kijönni a depresszióból. Csak sírt, nem aludt, alig evett, a nagyobbik lánnyal se nagyon törődött. Elektrosokkolták heteken át. Az első alkalommal azt kérdezte, nem fogja-e kiégetni az áram a bőrét a halántékán. Ebből is látszott, hogy nincs rendben teljesen a fejében. Aztán ráharapott a gumicsőre, jött a görcs, a rángás és az elsötétülés. Nem sokat használt. Néhány dolog egy időre kiment a fejéből, egy párra viszont furamód pont ettől kezdett el újra emlékezni. Aztán jött egy normálisabb orvos, és leállította az elektrosokkolást. Azt tanácsolta neki, szüljön még egy gyereket, a kisbaba majd elvonja a figyelmét. És '58-ban megszületett a harmadik gyerek, a kisfiú, ő is éppen a választások napján, de ő már nem ment el szavazni, a kórházba meg be se jöttek, nem volt már olyan fontos az egész...*

11

...Azt álmodta, hogy csapkod az ablak, összevissza csapkodják a szellemek. Meleg volt nagyon, láthatatlan kezek szinte leteperték a földre, levettek róla minden ruhát. Kint az udvaron szólt a hang, a fény sugar. Úgy hívta: én tudom a te neved, gyere elő! Lehet, hogy nem is álom volt az, hanem egy látomás, de nem volt benne semmi halálszerű, inkább olyan, mint a filmekben a jelenetek. Nem jegyezte meg a filmeket, mert mind

egyformák voltak, csak egy-két vígjátékot, a Reszkessetek, betörőket meg a Doktor Szőszit, amit amúgy is mindenki ismert. Ő sohase tudta megszokni, hogy le kell vetkőzni az orvos előtt, mindig szégyellte magát. Sokáig halogatta a kivizsgálást, hátha elmúlik magától, lehet, hogy ebből lett a baj. Később, ahogy emelkedtek az árak, egyre nehezebb volt kijönni. Kölcsönkért a szomszédoktól, az egyiket úgy hívták, Hadanics. Osztályvezető volt a Térképészeti Hivatalnál, jószívű ember, és mindig szívesen adott egy-kétszáz forintot fizetésig. Két ajtóval odébb meg a Stromfeld Aurélnak a fia lakott, az apja nagy hadvezér volt a Tanácsköztársaságban, és ezért az ő emléke miatt nem vették el a lakását, nem is választották le, csak egy társbérlőt költöztettek be a cselédszobába. Az övé volt így is a legnagyobb lakás az egész bérházban, ő is szívesen adott, de maghalt még '64-ben vagy '65-ben. Aztán már szégyellt átjárni. Ő volt a szakszervezeti bizalmi, nála fizették ki a tagsági bélyegeket. A pénzt nem kellett továbbküldeni, egy vaskazettában tartotta az irodában, és rákapott arra, hogy kivegyен belőle egypár százast, azzal, hogy majd a fizetéskor visszat teszi. De mindig csak kevesebbet tudott visszatenni, a hiány meg egyre nőtt, a végén lett vagy hatezer forint. Aztán mondták, hogy a jövő hónapban revizorálás lesz, talán azért is mondták meg előre, mert a főnöke sejtette, hogy baj van a pénzzel, és segíteni akart neki, hogy rendezze a dolgot. Ő pedig gyomorgörcsökben fetrengve nem aludt, mert honnan lehetett akkor hatezer forintot előteremteni. Végül a bárónő Meák Sarolta segített neki, mert annak voltak a BAV-nál ismerősei. Ő is a második emeleten lakott, és néha átjártak egymáshoz beszélgetni, meghallgatni a rádióklubot, egy kicsit barátnők lettek, talán azért is, mert ugyanabban az évben halt meg a férjük. Így került el tőle Dante és Homérosz meg néhány kisebb dolog, amiről azóta el is feledkezett. Az egyik egy bronzból öntött kínai szobor, ami egy nagy madarat ábrázolt, lótszleveleken állt, a leveleken pici bronz teknősbékák, egy a csőrében is. Semmire se volt jó, csak a dohányzóasztalra állítani, nem is bánta, hogy eladta, legalább nem kellett többé szidolozni meg pucolni. Így kerültek vissza a gazdag dolgok újra a gazdagokhoz, ami rendjén is való, és őt megmentették a fegyelmetől és a kirúgástól, talán még a börtöntől is. Néhány évvel később lebontatta és eladta a csipkés cserépkályhát. Azt egy pasaréti színházi ember vette meg, fizetett is érte tízezer forintot, meg hozatott egy kerekken gurítható kályhát a helyébe...

12

...A front előtti nyáron vitték a zsidókat, vagy ötven családot, a szomszédjukat is. Onnan az asszony néha áthozta hozzájuk szoptatni a gyereket, mert neki nem volt teje. Jól emlékezett arra a gyerekre, nagyon kicsi volt, taknyos és csipás. Mindig kaptak valami nyalánkságot a szoptatásért cserébe, narancsot, fügét, mazsolát. Pénzt nem fogadott el az anyja a tejért, mondta, hogy megbünteté né érte az Isten, ha ilyet csinálna. Péntekenként mentek a piacra. Akkorra tartogatta a pénzt. Sok ember nyüzsgött ott és sok érdekesség. Élő csirkét vettek, meg néha halat, pedig Pesten lehetett akkor már kapni pucoltat meg mirelitet is. Maga szerette kiválasztani és levágni, ennyire azért megmaradt benne a parasztvér. A csirke lábára spárgát kötöttek, egy kis búzadarát szórtak elé, ott kapirgálta a konyha sarkában a kőlapot, várta bután a vasárnapot. A hal meg a nagy, öntöttvas fürdőkádban úszkált, a kisfiú mindig mellette kuporgott, gombostűből horgot hajlított, és kenyérmorzzával akarta kipeccázni, de a hal csak úszkált fel-alá, sohasem harapott rá a horogra. Aztán meg azért könyörgött, hogy hadd másszon be ő is a kádba együtt fürdeni a hallal, de ő sohasem engedte, mondta, hogy megfázik, hideg a víz. Vasárnap öltek. A csirkevért nem szerette, belesorgatta a konyhai fali csapba. Mikor szétvagdoszt a megpucolt állatokat, egy-egy belső részt mindig a fia kezébe nyomott, és magyarázta, hogy mire való. A halhólyag meg a zúza volt a legérdekesebb. Ezt mindig izgatottan vágták fel, mert olyan volt, mint egy kincseskamra, színes kavicsok lapultak benne, egyszer hamis gyöngy, úgy csipegette fel egy messzi vidéki udvaron. Aztán gyorsan változott

minden. Nem járt többé a jeges, elmaradoztak a hegedűs koldusok, akik nem is koldusok voltak, hanem muzsikuskok, gyönyörűen játszottak, lehetett dalokat is kérni tőlük úgy, hogy az ember a gangról lekiabált. Tudták a régi nótákat meg a modern táncdalokat is, a Harangozó Terit, a Vámosit, az Ambrus Kyrít. Ő sohasem dobta le a pénzt, hanem papírba csomagolta az egyforintost, és levitte, a zsebükbe dugta, ők pedig abbahagyták egy pillanatra a zenélést, megemelték a kalapjukat, és meghajolva mondták neki, hogy az Isten ádjá meg nágyáságosszony. Nehezen szokta meg, hogy már műanyag zacskóban árulják a tejet. Aztán lassanként lett mindene, részletre hűtőgép, porszívó, televízió előtt ültek mindig a gyerekek. A mama mesélte, hogy az ő lánykorában még villany se volt, konzervdobozba gyűjtötték az avas zsírt, kanócot lógattak bele, az világított, míg mindenki elfészkelődött az ágyon, a földre terített matracokon. Az ő papája meg nagyon tudott mesélni, húzta, csavargatta a meséket csalafintán, a végén már könyörögtek, hogy folytassa tovább, mondja, hogy mi lesz az aranyhajú leánnyal, akinek a Gligór hét vasabroncsot kovácsolt a szívére, hogy a bánattól meg ne repedjen. Volt egy másik kedvence is, egy nem olyan szomorú, arról, hogy az emberek régen madarak voltak, de olyan sokat ettek és csipegettek a tarlón a hullott búzaszemekből, hogy nem tudtak többé repülni, elvesztették a szárnyukat. Azért vannak a földön, nem tudnak többé a magasba szállni az emberek. Az járt a fejében, hogy ha mindent végiggondolna az ember, ami nyolcvankét év alatt történt, hát az biztosan tovább tartana, mint nyolcvankét év, meg hogy néha sikerül jól gondolkodnia. Ilyenkor nem unatkozik, és gyorsabban telik az idő. De ha megkérdéznék tőle, hogy milyen a jó gondolkodás, biztosan nem tudná megmondani. Volt egy tanáruk, aki mindig azt mondta, hogy ne magoljanak, hanem próbálják megérteni, amit magyaráz, az a jó gondolkodás. Akkor nem értették, csak rosszkodtak az órán, és kinevették. Most már nem nehéz. Olyan, hogy észre se veszi az ember. Olyan, hogy rájön valamire, amiről tudja, hogy mindig is tudta, csak nem találta meg hozzá a jó szavakat. Például az, hogy még csak huszonkilenc éves, ennek az öregasszonynak az unokájánál is fiatalabb, annak biztosan van mire visszagondolnia. Aztán közben mégis kiderül, hogy rövidebb élettel is rengeteg minden eszébe juthat az embernek, rengeteg mindent megérthet, főleg, hogy van ideje, mert nincs munka meg gyerekek. Olyan dolgok is, amikről azt hitte, hogy rég elfelejtette őket, meg, ha nagyon begyógyaszterték, olyan emlékek, amik talán nem is történtek meg igazából, csak képzelet, hogy emlékezi őket. Meg hogy olyanok az emlékek, mint amikor hagymát pucol az ember. Szedegeti le egymás után a héjakat, alattuk újabb héjak vannak, a közepén meg nincs semmi sem. Aztán váratlanul elhagyták a bonyolult gondolatok, és az jutott eszébe, hogy bármit is mondanak a templomban, nem jó az Isten, mert elhagyta, halálra ítélte fiatalon, elveszi tőle a gyerekeit, mert ha ő meghal, az pont olyan, mintha azokat ölné meg előtte, pedig semmi rosszat nem csinált. Ha pedig elhagyta, akkor lehet, hogy nincs és nem is volt, ettől pedig elsírta magát, a fal felé fordult, hogy senki se lássa, mert ha látják, a végén még odajön egy nővér vagy egy önkéntes, és akkor beszélgetni kell. Nem is tudott magyarul szabadon kommunikálni, kisebbségi érzése volt. A papa mindig mondta is neki, hogy ne törődjön azzal, ha nem értik, mert az ember mindig okosabban gondolkodik, mint ahogyan beszél...

...Arra már nem emlékezett pontosan, hogy mikor is hagyta ott a falut és az egész rokonságát, talán '46-ban vagy '47-ben, de arra igen, hogy mikor ment vissza először. Akkor volt éppen a holdra szállás. 1969-ben. Az egész világon adták élő adásban, a faluban akkor még alig volt tévé, vagy

negyvenen szorongtak a téeszírodában. Az emberek körbeadogatták a fonott demizsont, szívták a Kossuth cigarettát, hitték is, nem is az egészet, az egyik öregasszony meg hátulról bekiabált az adásba, hogy megveri őket ezért az Isten. Mármint azért, hogy elmentek a Holdra. Nem voltak haladó szelleműek. Mondták már hónapokkal előtte is, hogy néni, pihenjen csak nyugodtan, ne erőltesse magát. Tudták, hogy bölcs öregasszony, tudták, hogy nem is kell mondani neki, tudták, hogy tudja, hogy tudják, nem volt olyan, mint a konzílium vagy a halálos ítélet. Ment minden a maga útján, mint a kirándulók a kék jelzésen felfelé a hegyen, mint a vonat a sínen, ment, mint benne a rák. Családi vonás. Az apja meg ő a kivétel, csak ők éltek túl a nyolcvanot. Szinte az összes testvére meghalt már előtte, még a legkisebb is, aki majdnem húsz évvel volt nála fiatalabb, pont akkor született, '42-ben, mikor a legnagyobbat, a Bandit a frontra kivitték az ágytálat, üresen, nem nagyon volt már mi kijöjjön belőle. Infúzió volt hetek óta, ha etetni próbálták, rögtön kihányta. Talán a gyógyszerektől. Mindenhez hozzá lehet szokni. Csak az első altatástól félt, utána már olyan rutinszerű volt az egész, hogy megint vágják és darabolják. Egyik műtétnél sem látta, hogy miket szednek ki. Nem is engedték volna, hogy megnézzé. Úgy képzelte el, hogy mozgó húsdarabok, csápos élőlények, szörnyek, mint a horrorfilmekben, például a Nyolcadik utas a halálban, még a vödörben is vonaglanak, ahová a véres gézdarabokkal együtt dobálják őket, meg még a tűzben is. Mert mindent, amit levágnak vagy kiszednek az emberekből, elégetnek a kazánban, a nővérke megsúgta neki a csendőr, hogy többé nem jöhet, lövési parancs van tegnap óta kiadva. Jósztví ember volt, nem kiabált a rabokkal, mint a többi, őt pedig többször is odaengedte a drótkerítéshez. Szótt kenyeret és kemény tojásokat dobált át, azt tudta magával hozni a kisvonaton. Napokig eláll a melegben is. Kassán táboroztatták a környékbeli zsidókat, több hétig is, csak a nyár végén vitték tovább egy nagyobb táborba, ahol megölték, elégették mindet. De ezt csak később tudták meg, a háború után. Az egész faluból csak ketten jöttek haza, a Vágner Ica meg a Rózentál Lili, a Vágner Ica fél lábbal, de ő nem is Németországból, hanem az oroszoktól, mert utána meg ők vitték el azokat, akiknek németes neve volt, pedig nem is éltek svábok feléjük soha. Volt még egy kamasz fiú, az gyalog jött a táborból egészen hazáig, ott lépett aknára. A falu határában, aztán az egyik legszélró házban haldoklott órákig, mondták a szanitécek, nincs mit tenni, messzebbre nem szállítható. Magánál volt majdnem egész a végéig, úgy tudta elmesélni, hogy mik voltak a lágeres szokások, és miket látott az úton hazafelé...

14

...Állandóan csak dolgozott. Esténként is gépelést hozott haza, néha hajnalig kopácsolt kint a konyhában, hogy ne ébressze fel a gyereket. Azért vasárnaponként, mikor a fiú már nagyobbacska volt, a plusz pénzből mindig kitalált neki valami programot. Váltogatták a szigetet, a ligetet és a budai hegyeket, de a legjobban a várat imádták, ahol a falakon sorban álltak az ágyúk, lehetett rajtuk lovagolni, tekergetni rajtuk az irányzékokat. Akkor még csupa rom volt a vár, de a kazamatákat már megnyitották. Idegenvezetővel lehetett csak lemenni, mert nem voltak elfalazva a veszélyes járatok. Sokszor lementek, néha egymás után kétszer is. Tele volt érdekes dolgokkal, a mészkőbe kövesedett őskori fogakkal, végtelen mély kutakkal, behasított koponyákkal, alattuk a felirat, hogy fokos, szablya vagy buzogány törte be. Aztán egyszer csak kialudt a villany. Olyan koromsötét lett, mintha a kriptára tennék rá a fedelet. A kisfia pedig megijedt, belecsimpaszkodott a lábába, és azt kérdezte, hogy most meghalnak-e. Ő úgy meglepődött, hogy nem tudta rögtön, mit is feleljen, egy mondat jutott eszébe az egyik isteni könyvből, amiben egy görögnek az volt a mondanása, hogy ha szabad akar lenni az ember, az a legfontosabb, hogy szeresse az életet, és ne féljen a haláltól. Hát ebből neki csak a második fele sikerült, de hogyan magyarázza el egy ilyen kicsi fiú-

nak. Aztán rögtön vissza is jött a villany, kiderült, az egészet csak beugratásból csinálta az idegenvezető, hogy rájuk hozza a frászt. Be is tiltották, mert amikor legközelebb mentek, már nem merete leoltani, és amikor rákérdezett a kijáratnál, hogy miért nem, hiszen utána mindenki úgy nevetett, az idegenvezető azt mondta, hogy a sötétben külföldi nyelven sikoltozni kezdett egy idősebb asszony, aztán elájult, úgy kellett a kazamatában magához téríteni. Úgyhogy azóta nem szabad. Az utolsó este könnyen aludt el, mintha érezte volna, hogy másnap már nem kell folytatni tovább. Lényegtelen dolgok jártak az eszében, például az egyik vicc, amit sohase értett, az volt a poénja, hogy mit mond a Székely bácsi, amikor megmutatják neki az állatkertben a zsiráfot, hát azt mondja, hogy ilyen állat nincs. Mi ebben a vicces? Igenis van, ő is látta, mikor Pesten voltak a gyerekekkel. Szinte az égből nézett rájuk, olyan magas volt, hatalmas drágakő szemmel, és még gyönyörűbbek voltak a foltjai, a bársonyos orra, a szempillája. Szénaillat áradt körülötte, amit mindig szeretett. Talán ilyen a mennyország. Szénaillata van, és csodálatos állatok bámulnak le rá, akik mindent értenek, sőt már azelőtt is értették, hogy mi lesz, mielőtt bármi megtörtént volna vele. És miért pont a Székely bácsi? Csak egy Székely bácsit ismert, ő volt a portás az iskolában, vele riogatták a gyerekeket, hogy aki rossz, azt bezárja majd a pincébe. Milyen furcsa, hogy ez a zsiráfos dolog eszébe jutott. Néha az is fontos, hogy az ember hogyan nem érti meg a dolgokat. Ez volt az utolsó egybefüggő gondolata. Utána már csak egy gyermekkori emlék, de már nem szavakban, hanem képekben, darabosan, mint amikor leesik a tükör, és az ember a tört cserépekben nézi magát. A papa kimerte és kipucolta a kutat. Jó mély volt, a leghosszabb, gyümölcszedő létra kellett hozzá, ő pedig addig könyörgött, amíg a végén őt is levitte megnézni, hogy milyen a kút fenekén. Hogy sípítózott a mama, de letről megnyugtatták, hogy olyan az, mint az erős vár vagy a kripta fala, végig ki van kövezeve, nem törhet be a víz. Tényleg olyan volt. Biztonságos. Nem olyan, mint sokszor odafent. Hátulról átölelte a papa, nem szólaltak meg, csak hallgatták együtt a hűvös sötétséget. Lentről pedig olyan volt a kút kávája, mint egy kicsi fénykarika, elég lett volna egy tízforintos, ha rágördítük, befedi egészen. Ilyen volt most is. Ahogy eleresztette a félelmes gondolatokat, összeugrott a fény, kicsike lett, mint a tízforintos, aztán kinyúlt, mint egy fénykukac, és kúszni-mászni meg tekeregni kezdett. De ő legbelül tudta, hogy nem a fény mozog, hanem ő fúrja magát egyre mélyebbre, valahová az emlékek mögé, ahol vagy örökké tartó feketeség van, vagy a nagy fény sugar, majd kiderül nemsokára, de most még egy picit utoljára akarni kell, ösztönösen, és öntudatlanul, mint egy felszínre vetett, föld alatti állat, akinek már régóta égeti a bőrét a külső világ. Csak az első szüléstől félt egy kicsit. Egyedül is volt, akkor fekiüdt először kórházban, mert ők még mind otthon születtek, a parasztházban. Épp a szavazások voltak, behozták az urnát, és mondták, hogy most más lesz majd a jövő, nem lesz többé szegénység meg kizsákmányolás. És kedves elvtársnőnek hívták, mert még a pártközpontban is tudták, hogy milyen jó agitpropus. A szavazás után fél óra múlva megszülte a nagylányt. Fájt, persze, de nem annyira, ahogy az anyja riogatta az első szüléssel. A baba hosszú volt, vörös és kicsit csúnya is, nem akart enni, torkaszakadtából üvöltött egész nap. Félt is, hogy mit mond majd rá az ura. Várta-várta, de az csak akkor jött, mikor már sötét volt, mikor már az összes választócédulát összeszámolgatták, mikor már minden látogató hazament, és a kórházat is majdnem bezárták. Nem tudott hamarabb a munka miatt. Leült mellé a székre, előkotort az aktatáskájából egy csokor fonnyadt margarétát, reggel vette még a piacon. Letette az ágyra, megpuszította a homlokát, és fáradt-kedvesen mosolygott, mint amikor a sok munkát maga után hagyta, és hazaérkezik megpihenni az ember. Humorosan és választékosan beszélt, amit nagyon szeretett benne. Azt mondta, hogy ne haragudj, bogárkám, csak ilyen későn tudtam bejönni. A kislányt is megnéztem már, azért hazavisszük, ha sírós, ha csúnyácska is, nem hagyjuk itt, meglátod, majd megvidámít vele az élet, majd megszépül a kertben, a friss levegőn...